

A large tree with dark purple leaves is the central focus of the image. The tree's branches are dense and spread out, casting shadows on the green grass below. In the background, a body of water is visible, and other green trees are partially obscured by the main tree's canopy. The overall scene is a lush, green park environment.

bomenpad
noorderplantsoen

stad.

Inleiding

Bomen zijn belangrijk. Ze zijn belangrijk voor de leefbaarheid van de stad en ze hebben ecologische waarde. En bomen zijn belangrijk voor mensen omdat ze verontreinigde lucht opnemen en hoge concentraties fijnstof uit de lucht verwijderen.

Een goed bomenbestand is niet alleen een kwestie van beschermen, maar ook van in stand houden, beheren en onderhouden. De gemeente heeft speciale aandacht voor bomen die in soort, grootte, leeftijd of standplaats iets bijzonders vertegenwoordigen: de monumentale bomen. Oude bomen worden in de stad steeds schaarser. Er is door verdichting steeds minder ruimte voor bomen. De leeftijd van een gemiddelde stadsboom is minder dan veertig jaar. Een boom van vijftig jaar of ouder mag in dit opzicht als bijzonder worden aangemerkt.

In 2000 heeft de gemeente Groningen voor het eerst een lijst met monumentale bomen opgesteld. Inmiddels hebben ruim 5000 bomen, zowel gemeentelijk als particulier, het predicaat 'monumentaal' gekregen. Monumentale bomen zijn in ieder geval ouder dan 50 jaar, verkeren in goede conditie en zijn bijzonder vanwege hun omvang en functie. In de nota 'BladGoud' is het gemeentelijke beleid over het meest kostbare bomenbezit vastgelegd. Om particuliere eigenaren van monumentale bomen te ondersteunen voor het in stand houden van een monumentale boom is er subsidie beschikbaar voor het onderhoud van de boom. Per adres wordt 50% van de onderhoudskosten vergoed met een maximumbedrag tot 1000 euro. Per eigenaar wordt slechts eenmaal in de 15 jaar een subsidie verleent.

Monumentale bomen zijn het waard om er niet aan voorbij te lopen. Monumentale bomen staan niet alleen in het centrum langs de singels, in de villabuurt en bij historische bebouwing zoals hofjes, kerken en oude boerderijen, maar ook in de grote parken zoals het Noorderplantsoen. Hier hebben wij een wandelroute voor u uitgestippeld die u met deze folder kunt gaan beleven. Veel wandelplezier.

Voorgeschiedenis

Het Noorderplantsoen in Groningen kent een militaire voorgeschiedenis. Een uitgebreid systeem van wallen, bastions en grachten omsloot de stad vanaf het begin van de 17e eeuw. De nieuwe verdedigingsvorm, gebaseerd op een rationeel opgezet vestingplan en aangelegd in de jaren 1608 tot 1642, was noodzakelijk geworden door het verbeterde geschut dat de 16e eeuwse muren kon verpulveren. De muren werden door aarden wallen vervangen, waarin de kanonskogels smoorden. De bolwerken werden aangelegd voor een dubbele functie: aanval en verdediging. Op de bekende kaart van Egbert Haubois uit omstreeks 1635 is de met bastions versterkte stad Groningen in al zijn kracht weergegeven. Een deel van deze kaart toont de vier bastions waarop het Noorderplantsoen is aangelegd.

Dat de vesting Groningen zijn dienst bewezen heeft, getuigt de belegering van de stad in 1672 door de bisschop van Münster, Berend van Galen. 'Bommenberend' moest na een beleg van veertig dagen weer zijn biezen pakken en sindsdien viert Groningen elk jaar de 28ste augustus zijn ontzet. Deze verdedigingsvorm van de zeventiende-eeuwse stad hield stand tot ver in de negentiende eeuw. Pas na het ontwerp en het in werking treden van de Vestingwet konden de steden overgaan tot het slechten van de wallen. Voor Groningen schrijven we dan 1874. Zichtbare overblijfselen van de vestingwerken zijn de vormen van de vijvers - vooral langs de Grachtstraat en de sortie. De laatste was een doorgang door de hoofdwal, die tijdens de herinrichting van het plantsoen aan één kant weer zichtbaar is gemaakt. (zie S)

Eik - *Quercus petraea* 'Mespilifolia'

Aanleg

In de loop van de negentiende eeuw breidde de stadsbevolking zich uit, vooral onder de minder draagkrachtigen. De wallen omsloten een stad die overvol raakte. Vele gemeentebesturen besloten dan ook kort na de totstandkoming van de Vestingwet tot het slechten van de stadswallen en de daarin aanwezige stadspoorten, die steeds meer als verkeersobstakels voor het toenemende verkeer werden ervaren. De vrijkomende gronden en grachten bestemde men voor stadsuitbreiding: huizenbouw, gevangenissen, ziekenhuizen, universiteitsgebouwen en zelfs begraafplaatsen. In een aantal steden waaronder Haarlem, Zaltbommel, Utrecht, Maastricht en Groningen kreeg een deel van de voormalige vestingwerken de bestemming plantsoen.

In 1887 besloot de gemeente voor f 60.000, - de bolwerken tussen het Reitdiep en het Boterdiep aan te kopen van het Rijk. Eerst was het plan, in verband met de bloeiende houthandel, houtvloten in de grachten te bergen. Weer later besloot het gemeentebestuur op voorstel van de Haagse bouwkundige Bert Brouwer, die een plan van uitleg voor de stad had gemaakt, de aangekochte gronden te bestemmen tot plantsoen: het Noorderplantsoen ook wel Noorderpark genoemd.

Als ontwerpers van het plantsoen zijn bekend H. Copijn en P. van Harreveld (1880 – 1884) en J.A. Mulock Houwer (1912). In 1880 was een gedeelte tussen de Nieuwe Boteringestraat en de Grote Kruisstraat al beplant. Het beplantingsplan van H. Copijn te Utrecht voor het gedeelte tussen de Grote kruisstraat en het Reitdiep werd door de raad aanvaard en uitgevoerd. Waarschijnlijk is de wal langs de Noorderbinnensingel tussen de Grote Leliestraat en de Grote Kruisstraat het enige aangepaste overblijfsel van de oude zeventiende-eeuwse wal.

De totale oppervlakte van het plantsoen is 20 ha. Het plantsoen is eind vorige eeuw aangelegd in de Engelse landschapsstijl, een richting in de landschapsarchitectuur die door de Duitse landschapsarchitect J. G. Michaël in ons land is geïntroduceerd. Deze stijl was een reactie op de formele stijl (renaissancetijd) die door zijn sterk gedateerde vormwil uit de gratie was geraakt.

De landschapsstijl

De landschapsstijl is in de achttiende eeuw in Engeland ontstaan. Vooral uit de behoefte om een soort ideaalbeeld van een landschap te creëren. Men zocht de inspiratie voor dit ideaalbeeld bij de klassieke schrijvers Vergilius en Ovidius. Het landschapspark of plantsoen kenmerkt zich in deze stijl onder meer als volgt:

- asymmetrische aanleg;
- slingerende paden en vijvers;
- zachtglooiende grasvelden;
- accentueren van hoogteverschillen;
- bosschages omringen en begrenzen de ingedeelde ruimte zó dat het park onbegrensd lijkt;
- een inhoudelijke betekenis die, vooral in particuliere tuinen gestalte moet krijgen door plaatsing van tuinsieraden zoals tuinvazen, beelden en tempel(tje)s met mythologische voorstellingen.

In de plantsoenen is deze inhoudelijke betekenis in de negentiende eeuw sterk verwaterd. Wat bleef, is de knappe toepassing van hoogteverschillen en soortkeuze in de beplanting. Als gevolg van een groeiende belangstelling voor de botanie (ontdekkingsreizen) voerde men bomen en planten uit andere werelddelen aan, o.a. de Gingko biloba en de trompetboom. Men past 'atmosferisch perspectief' toe door achterin het park grijze beplanting op te nemen. Grasvelden werden 'hol' aangelegd om de dieptewerking te versterken. Kunstmatige hoogteverschillen en weerspiegelende beplanting in water dienden om die hoogteverschillen nog te accentueren. In het plantsoen zijn in de gazonvlakken holle en bolle niveaueverschillen knap toegepast.

Meer dan vijftig boomsoorten gaven, zowel in leeftijd als in omvang, een zeer gevarieerd beeld in het plantsoen. In het Noorderplantsoen staan in de lente talloze stinzenplanten in bloei, waaronder de bosanemoon, bosgeelster, daslook, gele anemoon en holwortel. Vooral speenkruid en bosgeelster bloeien massaal in het plantsoen.

Vanaf de aanleg is nog steeds aanwezig het restaurant, dat zich ontwikkeld heeft uit een kleinere voorganger; eerst een kiosk, daarna melksalon 'Vredewold'.

Zwarte populier - *Populus nigra*

Wandeling bomenpad

We starten bij de Plantsoenbrug waar in totaal 7 Italiaanse populieren (1) als wachters langs het Reitdiep staan. Een variëteit van de zwarte populier, ook wel Lombardijse populier genoemd. Oversteken naar de bruine beuk (2), geflankeerd door de gewone esdoorn (3). Rechts het pad op komen we langs de walnoot (4) of okkernoot, die door de Romeinen naar ons land werd gebracht. Bij (5) zien we links van het pad, achter wat struikgewas de acacia. De Latijnse geslachtsnaam is Robinia. Een eerbetoon aan de Fransman Robin, die deze boom in het begin van de zeventiende eeuw voor het eerst vanuit Amerika naar Europa heeft gebracht. We volgen het pad en komen bij de Amerikaanse linde (6); de grote bladeren zijn aan de onderkant glanzend groen. Daarnaast staat een andere reus; de plataan (7). Een karakteristiek verschijnsel bij deze boom is het 'verschorsen'. Als de boom ouder wordt verjongt schors zich steeds in delen. Een soort natuurlijk camouflagepak. Iets verder aan de rechterkant van het pad staat een witte paardekastanje (8), ingevoerd uit de Balkan. Opvallend is het grote blad. Bij andere kastanjes in het park zullen we nogal verschillen zien in bladgrootte, vorm van de boom en het uiterlijk van de schors. Aan het pad links de Hollandse linde (9)

Moerascypres - *Taxodium distichum*

met dofgroen blad. We lopen nog even door naar het driehoekige grasveldje waar een rode paardekastanje (10) gedeeltelijk over de weg hangt. Deze soort is onvruchtbaar en draagt geen rijpe vruchten. Let eens op de verdikte voet van de boom. Die lijkt een beetje op een olifantspoot. Bij meerdere bomen komt dit voor en is veelal een teken dat de boom geënt is. Vlakbij deze boom is de tamme kastanje (11) geplant, die eetbare kastanjes levert en ook door de Romeinen naar deze streken is gevoerd. Bij oudere exemplaren komen vaak gedraaide stammen voor.

Nu terug, waar links de Krimlinde (12) zijn takken met glimmende bladeren laat hangen. Iets verder een oude gouden regen (13). Er is een aantal soorten met voornamelijk variatie in lengte van de bloemtrossen. Let op, de bladeren zijn net als die van de *Taxus*, giftig. Afkomstig uit Centraal en Zuid-Europa.

Een boom die in de herfst een kleurige bijdrage levert is de goudes (14). Het blad verkleurt goudgeel. We steken de weg over en slaan het pad langs de vijver in. Op de plek van de jonge bergiep (15) en tegenover de rode esdoorn (16) stonden oorspronkelijk twee monumentale iepen. Deze zijn

helaas door de iepziekte geveld. Het zijn niet de enige bomen die door deze ziekte gesneuveld zijn. Door het hele plantsoen bevonden zich oude en zeer hoge exemplaren. Nu zijn er nog slechts enkele oude iepen over. De jonge bergiep moet de lege plek opvullen.

We houden de waterkant aan en komen in de bocht van het pad de populier (17) tegen. Dit geslacht kent veel variëteiten waarvan we er zo'n vijf tegenkomen op onze route. Langs het water gedijt vooral de schietwilg (18). Wilgen hebben de neiging naar het wateroppervlak toe te groeien door de weerspiegeling van het licht. Een ander familielid, de treurwilg, komen we ook vaak tegen in plantsoenen. Het taaie hout van de gewone es (19) wordt nog steeds veel gebruikt voor het maken van stelen voor gereedschap. Even verder komen we uit bij de tweede vijver.

Naar rechts, weg oversteken en het pad op van de Kattenberg, een overblijfsel van de zeventiende-eeuwse wal. Bovenop de wal treffen we een vrij zeldzaam voorkomende eik (20), die tot de wintereik wordt gerekend. Over de wal verder lopend zien we een Noorse esdoorn (21) waarvan het blad aan beide kanten helder groen is. Het lijkt op het blad van de plataan. Dan rechts in het talud een tweestijlige meidoorn (22) met rozerode bloemen. Ter hoogte van de trap aan de linkerkant een haagbeuk (23). Het blad lijkt op dat van de beuk maar heeft meer nerven, is gezaagd en ruwer van oppervlak. Het pad naar beneden volgen naar de bijzondere Perzische eik (24) met bladeren die langer dan 24 cm. kunnen worden. Weer de heuvel op naar de volgende meidoorn (25). Dit exemplaar bloeit wat later dan de gewone meidoorn en heeft in de herfst en de winter schitterende grote oranje bessen.

Aan het eind van de wal staan die zwarte berken (26), die zelden in parken te vinden zijn. We zoeken links het pad op en lopen aan de linkerkant van de weg naar de bergiep(27). Deze soort heeft gedeeltelijk hangende takken. Er is ook een priedeliep, waarvan de takken tot aan de grond reiken. We steken de weg over en komen aan de vijverkant de Canadese populier (28) tegen, genoemd naar het land van herkomst. Een speciaal kenmerk is de late ontluiking van de bladeren. Wordt ook als knotpopulier gebruikt.

Aan het eind van het pad de weg oversteken waar we de hemelboom (29) zien. Afkomstig uit westelijk China en circa 1750 in Europa ingevoerd. We lopen door tot het kruispunt waar we oversteken. Voor ons rijst een machtige langstelige zilverlinde (30) op, die een natuurlijk priedel vormt. Deze soort komt oorspronkelijk uit Zuidoost-Europa. Daarnaast gele pavia's (31)

die kleine verschillen vertonen in blad, bloeivorm en schors. Afkomstig uit Centraal en Oost-Amerika. Aan beide uiteinden van de vijver treffen we de treurberk (32). Weg oversteken richting gewone beuk (33). Vanwege hun schaduwrijke kroon groeien er meestal niet veel planten onder. Op de hoek van het pad waar we naar rechts gaan bevindt zich één van de vele zwarte populieren (34), die het plantsoen rijk is. Ze behoren tot de hoogste bomen van het park. Vroeger kwamen ze veel langs de grote rivieren voor. Even verder een bonte esdoorn (35) met een ingebouwd virus dat bladverkleuringen veroorzaakt. Aan het eind van het pad linksaf. Rechts aanhoudend komen we bij de zilveresdoorn (36) ingevoerd vanuit Amerika. Dan de heuvel op naar een boom die tot de naaldbomen gerekend wordt: de gingko (37) of Japanse notenboom. In de Utrechtse Hortus aan de Nieuwegracht leeft de oudste gingko van Europa, geplant tussen 1700 en 1750.

Deze aangelegde berg bereikt een hoogte van bijna 13 meter boven N.A.P. Het hoogste punt in de binnenstad van Groningen. Bovenop, links naast de trap, verrijst de zilverlinde (38). We dalen af van deze Groningse Olympus naar de gracht, waar in de bocht van het pad een grauwe abeel (39) over het water hangt. Met die typische grijsgroene 'bespikkelde' schors. Veel aangeplant in de duinen vanwege zijn oppervlakkige wortelstelsel, dat zandverstuiving tegengaat.

Langs het water komen we iets verder de grauwe els (40) tegen. Een liefhebber van vocht. We duiken rechts het 'bos' in en vervolgens linksaf waar een bijzondere beuk (41)gedraaide takken zijn weg zoekt naar het licht. Tegenover deze beuk staat de hoogste boom in het plantsoen, een populier van circa 36 meter (hb). Rechtdoor en bij de weg rechtsaf naar een zilveresdoorn (42), maar nu een soort met diep ingesneden bladeren.

Bij het zebrapad weg oversteken waar we op de hoek hopbeuken (43) zien, die oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstig zijn. Sinds 1692 in Engeland in cultuur. Links staat de gewone vleugelnoot (44) die in de bloeitijd katjes van zo'n dertig centimeter laat hangen en een vertegenwoordiger van de Kaukasus is.

Pad volgen waar trompetbomen (45) staan, een uit Noord-Amerika ingevoerde soort. Het pad langs de vijver volgen naar een es (46) op het grasveld met fijn ingesneden bladeren. Bij (47) de venijnboom of taxus, die bij consumptie van de bladeren door vee onherroepelijk de dood tot gevolg heeft. De bladeren bevatten een giftige taxine. De bebladerde takken van

de boom daarnaast, de hulst (48) werden vroeger in barre wintertijden juist wél als veevoer gebruikt. De hulstfamilie kent wereldwijd wel 250 soorten, waarvan alleen deze inheems is. Aan de vijverrand twee naaldbomen: de moerascypres (49) en de watercypres (50). Het bijzondere van deze bomen is dat ze evenals de Larix bladverliezend zijn. De laatste heeft wat langere naalden dan de eerste; beide dragen kegels van 2 à 3 cm. Bij de Nieuwe Ebbingestraat aangekomen buigen we af naar rechts. Bij (db) staat de dikste boom (een schietwilg) van de stad.

Nu weer rechts naar de gele kornoelje (51) die de rij sluit van genummerde exemplaren. Deze bloeit schitterend al vroeg in de lente. Als u terug wilt naar het startpunt volg dan de groene stippellijn langs de Noorderbinnensingel (zie blauwe pijl).

Einde wandeling

Gewone vleugelnoot – *Pterocarya fraxinifolia*

Lijst bomensoorten Bomenpad Noorderplantsoen

- 1 Italiaanse populier - *Populus nigra* 'Italica'
- 2 Bruine beuk – *Fagus sylvatica* 'Atropunicea'
- 3 Gewone esdoorn – *Acer pseudoplatanus*
- 4 Walnoot – *Juglans regia*
- 5 Gewone acacia – *Robinia pseudoacacia*
- 6 Amerikaanse linde – *Tilia americana*
- 7 Plataan – *Platanus x acerifolia*
- 8 Witte paardekastanje - *Aesculus hippocastanum*
- 9 Hollandse linde - *Tilia x vulgaris*
- 10 Rode paardekastanje – *Aesculus x carnea*
- 11 Tamme kastanje - *Castanea sativa*
- 12 Krimlinde - *Tilia x euchlora*
- 13 Gouden regen - *Laburnum anagyroides*
- 14 Goudes – *Fraxinus excelsior* 'Aurea'
- 15 Bergiep - *Ulmus glabra* 'Exoniensis'
- 16 Rode esdoorn – *Acer rubrum*
- 17 Populier – *Populus x berolinensis*
- 18 Schietwilg - *Salix alba*
- 19 Gewone es - *Fraxinus excelsior*
- 20 Eik - *Quercus petraea* 'Mespilifolia' (z)
- 21 Noorse esdoorn - *Acer platanoides*
- 22 Tweestijlige meidoorn - *Crataegus laevigata* 'Paul's Scarlet'
- 23 Haagbeuk - *Carpinus betulus*
- 24 Perzische eik – *Quercus macranthera* (zz)
- 25 Bastaard hanespoor meidoorn – *Crataegus x lavallei*
- 26 Zwarte berk – *Betula nigra*
- 27 Bergiep – *Ulmus glabra* 'Horizontalis'
- 28 Canadese populier – *Populus x canadensis*
- 29 Hemelboom - *Ailanthus altissima*
- 30 Langstelige zilverlinde – *Tilia petiolaris*
- 31 Gele pavia – *Aesculus octandra*
- 32 Treurberk – *Betula pendula* 'Tristis'
- 33 Gewone beuk - *Fagus sylvatica*
- 34 Zwarte populier - *Populus nigra*
- 35 Bonte esdoorn – *Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'

- 36 Zilveresdoorn - *Acer saccharinum*
- 37 Japanse notenboom - *Ginkgo biloba*
- 38 Zilverlinde - *Tilia tomentosa*
- 39 Grauwe abeel – *Populus x canescens*
- 40 Grauwe els – *Alnus glutinosa*
- 41 Beuk - *Fagus sylvatica* 'Tortuosa' (zz)
- 42 Zilveresdoorn - *Acer saccharinum* 'Laciniatum'
- 43 Hopbeuk – *Ostrya carpinifolia* (z)
- 44 Gewone vleugelnoot – *Pterocarya fraxinifolia*
- 45 Trompetboom – *Catalpa bignonioides*
- 46 Es - *Fraxinus angustifolia* 'Raywood'
- 47 Venijnboom - *Taxus baccata*
- 48 Scherpe hulst - *Ilex aquifolium*
- 49 Moerascypres - *Taxodium distichum*
- 50 Watercypres – *Metasequoia glyptostroboides*
- 51 Gele Kornoelje – *Cornus mas*

z = zeldzaam, zz = zeer zeldzaam.

Dr. B.K. Boom, Nederlandse Dendrologie, deel I, Wageningen , 1980

